

SECTIO PRIMA.

CAPUT PRIMUM

ETHICA GENERALIS

DE ULTIMO FINE ACTUUM HUMANORUM

Prænotanda:

1.º Finis definiri potest in genere: *Id, cujus gratia agens operatur*. Unde respectu agentis intellectualis, qui rationem finis cognoscit, finis definiri potest: *Bonum in quod intendens agens, operatur, ut illud adipiscatur*. Finis enim eatenus allicit et movet ad operandum, quatenus sese offert agenti intellectuali sub ratione boni assequibilis. Atque hoc sensu dicitur, quod objectum voluntatis seu actionis humanæ est bonum *verum* vel *apparens*; nihil enim ipsam allicit ad operandum, aut ab ea appetitur, nisi sub rationi boni.

2.º Hinc colligitur: 1.º bonum et finem, respectu voluntatis humanæ, esse unum et idem; cum solum bonum, qua tale, eam alliciat ad agendum, solumque inter se differre, quatenus *bonum* dicit rem ut convenientem appetitui agentis; *finis* vero explicite respicit media, quibus obtineri potest; 2.º finem ultimum, ac proinde adæquatum et perfectissimum actionum humanarum, debere esse illud bonum, quod hominis appetitum adæquare et satiare possit, hominem exinde beatum reddendo.

3.º Finis, qua talis, quamvis sit id, quod primo movet agens ad agendum, propter quod dicitur *primum in inten-*

tione, realis tamen adeptio illius supponit ac præexigit applicationem mediorum, propter quod dicitur *ultimum in executione*.

4.º Præcipuæ finis divisiones sunt:

a) *Finis ultimus*, qui propter se ipsum appetitur, cætera vero propter ipsum; *finis intermedius*, cujus bonitas appetitur, vel tamquam participatio, vel tamquam medium pro assecutione finis ultimi.

b) *Finis qui*, nempe, res, quæ appetitur; *finis quo*, sive operatio, qua finis habetur et possidetur; *finis cui*, qui est persona, cui bonum intenditur aut quæritur. Primus dici etiam solet *objectivus*; secundus *formalis*.

c) *Finis operis*, qui est id, ad quod opus ex propria natura et conditione tendit ut subventio miseræ respectu eleemosynæ; *finis operantis*, qui est bonum, quod agens principaliter ex operatione intendit, ut si ex eleemosyna intendat operans, gloriam apud homines sibi captare.

4.º *Finis ultimus*, seu beatitudo perfecta hominis, spectari potest, vel in abstracto et *formaliter*, ut ajebant Scholastici, pro ipsa ratione summi boni satiantis et quietantis appetitum; vel in concreto et *materialiter* pro re illa, in qua adesse existimatur bonitas summa vel sufficiens ad quietandam et implendam hominis voluntatem.

5.º Certo constat, hominem, dum deliberate agit, agere propter ultimum finem. Nam, vel finem, propter quem hic et nunc operatur, quærit propter seipsum tamquam plene satiativum appetitus, quo casu ipsi erit ultimus finis, vel ipsum quærit tamquam bonum imperfectum et partiale, quo casu, vel illud habet ut medium ad assequendum aliud bonum perfectum et summum in sua existimatione, ad quod proinde ejus operatio tendit tamquam ad finem ultimum, vel saltem illud habet ut participationem beatitudinis perfectæ, quam continuo appetit et quærit, licet pro tunc nesciat, vel non cogitet in qua inveniatur, ac proinde operatur propter ultimum finem, formaliter vel in communi acceptum.

Difficultas ergo solum esse potest quoad determinationem

illius rei vel boni, cuius possessio hominem felicem possit reddere, ad quod idcirco actiones humanæ tendere debeant tanquam ad verum ultimum finem hominis. Pro quo sit

THESIS

Solus Deus, utpote bonum summum et infinitum, constituit objectivam beatitudinem hominis.

Prob. 1.º Beatitudo objectiva hominis debet esse bonum, quod ejus voluntatem plene satiari ac replere possit, ita ut nihil ultra appetere valeat; atqui solum bonum infinitum præstare id potest humanæ voluntati; ergo... Prob. min. Voluntas humana, utpote inclinatio consequens intellectum, gaudet et donatur eadem amplitudine et vi quoad bonum appetendum, ac intellectus quoad bonum cognoscendum, unde et appetitus *rationalis* appellatur, quia appetere potest omne bonum, ad quod ratio pertingit: atqui hominis ratio pertingit ad rationem boni infiniti; cognoscit enim Deum summum bonum, et habet ideam infiniti, ut in Ontologia ostendimus, et experientia constat; ergo etiam hominis voluntas appetere potest bonum infinitum, ac proinde plene satiari et quietari nequit nisi ex ejus possessione. Ergo solus Deus, qui est bonum infinitum, objectivam hominis beatitudinem constituere potest.

Prob. 2.º Experientia luculentissima et quotidiana, qua videmus, humanam voluntatem nullis creatis aut finitis bonis expleri, sed ad supremum et altius bonum semper aspirare; immo, quo abundantius finitis bonis affluit, ampliorem capacitatem in seipsa persentit et desideria superioris universalis boni augescunt, et vividius pulsant. Ut jure merito dixerit D. Augustinus: *Fecisti nos Domine ad te, et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te.*

Ex qua doctrina inferuntur subjecta
Corollaria:

1.^m Ergo felicitas objectiva hominis in nullo creato bono

reponenda est; quodvis namque creatum bonum, quantumvis præcellens supponatur, finitum, ac exinde particulare existit; «quia omnis creatura, inquit D. Thomas¹, habet bonitatem participatam. Objectum autem voluntatis, quæ est appetitus humanus, est universale bonum, sicut objectum intellectus est universale verum. Ex quo patet, quod nihil potest quietare voluntatem, nisi bonum universale.»

2.^m Ergo rectæ rationi adversantur:

a) *Epicurismus*, non solum apertus veterum, sed etiam larvatus recentiorum quorundam, qui hominis beatitudinem et ultimam perfectionem reponunt in plena et libera satisfactione passionum, prout contingit præsertim in *Sansimonismo*, *Fourierismo*, ac systemate Owen².

b) *Utilitarismus* a Bentham inductus, qui non alium finem hominum actionibus præstituit, nisi utilitatem; idque, non solum quoad privatas actiones, sed etiam et maxime quoad negotia publica societatis. Systema hocce in praxi late patet, præsertim in politicis, ubi utilitas vel *ratio Status*, ut ajunt, omnibus juribus ac honestati naturali antefertur. Porro, si Deus est verus finis ultimus hominis, hujus actiones, quibus ad ipsum dirigitur, et ad ejusdem assecutionem præparatur, non ex utilitate sive privata, sive publica, sed ex honestate a lege æterna et naturali derivata habiles reddun-

¹ *Sum. Theol.*, 1^a 2.^a, q. 2^a, art. 8.º

² Audiatur Reybaud, qui, postquam horum trium reformatorem systemata exposuit, ac ex parte commendavit, subdit: «Proclamer la légitimité absolue, illimité des passions... c'est pourtant ce qu'ont fait nos trois réformateurs, ce qu'ils ont dit, ce qu'ils ont enseigné... Céder à la nature, s'abandonner aux appels des sens, jouir de tout sans mesure et sans réserve: voilà la vertu... La loi qui gouvernait l'île de Circé a trouvé des commentateurs et des apôtres. L'un d'eux l'élève à la hauteur d'un principe religieux; l'autre en fait un ressort social; le troisième un agent essentiel de nos destinés.» *Etudes sur les Réformateurs*, t. 1, pag. 296.

tur ad perducendum hominem ad beatitudinem seu perfectionem ultimam.

c) *Philantropismus*, apud quem hominis voluntas non alium sibi debet præstituire finem, nisi benefacere aliis hominibus. Etenim, nec omnes actiones humanæ seu deliberatæ alios homines respiciunt, nec quoad eas, qui proximum respiciunt, voluntas in eis quiescit aut satiatur: unde opus est, quod vel explicite, vel implicite, easdem ad alium finem referat.

3.^m Ergo Deus est principium fundamentale ordinis moralis quoad hominem, primaque regula et mensura actionum humanarum in eo ordine. Enimvero, si Deus est ultimus finis hominis, legitime infertur, eas actiones hominis esse *bonas*, quæ huic ultimo fini non adversantur, sed tendunt ex propria conditione ad conjungendum hominem cum Deo ultimo fine: eas vero esse *malas*, quæ prædicto fini opponuntur, aut ab eo avertunt. Profundissime igitur habet Divus Thomas: «Rectitudo voluntatis est per debitum ordinem ad finem ultimum»¹.

SOLVUNTUR OBJECTIONES.

Obj. 1.º Appetitus finitus satiari ac quiescere potest ex possessione boni finiti; sed humana voluntas est quid finitum, sicut et homo, cujus est potentia; ergo...

Resp. dist. min. Et quid finitum *quoad entitatem subjectivam*, conc.: *quoad capacitatem objectivam*, neg. Quamvis enim voluntas sit finita, si spectetur in propria entitate, seu præcise quatenus est vis seu facultas quædam animæ inhærens, sicut finitum est ejus subjectum, si spectetur tamen ex parte objecti, in quod ferri potest, amplitudine infinita donatur, quatenus bonum universale seu infinitum ipsi ab intellectu propositum appetere potest. Quam rem Scholastici

¹ Vid. *Estudios sobre la Filos. de Sto. Tom.*, lib. 6.º, cap. II.

pressius exprimebant, dicentes, voluntatem esse finitam *subjective*, et infinitam *objective*.

Inst. Inter rem infinitam et finitam nulla adest proportio; res enim infinita infinite distat a re finita: ergo voluntas, quæ est finita, nequit attingere bonum infinitum.

Resp. dist. ant. Nulla adest proportio *quoad naturam et esse*, conc.; *objectiva et relationis*, neg. Sicut enim res creatæ, quamvis finitæ sint, nos ducunt ad cognoscendum Deum infinitum, quatenus est ipsarum principium, ita et voluntas in Deum ferri potest, quatenus objectum ejus existit.

Obj. 2.º Discrimen statuere oportet inter Deum infinitum et creaturam; sed objectum voluntatis divinæ, Deique beatitudo, est bonum infinitum; ergo hocce bonum infinitum nequit esse objectum et beatitudo voluntatis humanæ.

Resp. dist. min. Est bonum infinitum, *in finito modo possessum*, conc.; *finito modo*, neg. Ex quo apparet discrimen inter beatitudinem Dei et hominis, qui bonum infinitum finito solum modo attingere et possidere potest.

Obj. 3.º Si beatitudo objectiva hominis esset Deus, ejus felicitas formalis esset possessio Dei per cognitionem et amorem naturalem: atqui id esse nequit, quandoquidem cognitio, quæ de Deo lumine naturali haberi potest, hominem satiari nequit, cum alia perfectior sit ipsi possibilis; ergo...

Resp. In hypotesi beatitudinis pure naturalis, homo, vel non desideraret intueri Deum immediate, quia ignoraret possibilitatem hujus intuitionis, quæ ad ordinem supernaturalem spectat, vel inefficaci desiderio desideraret, quippe agnosceret, ejusmodi intuitivam Dei notionem nec naturæ deberi, nec viribus ejus respondere. Nobis probabilius est, hominem solum desiderare posse intuitionem divinæ essentialiæ, ex hypotesi elevationis ejus ad ordinem supernaturalem, quam nunc obtinet; atque hoc sensu excipienda existimamus verba D. Thomæ, dum scribit¹: «Naturale est homini visis effectibus, et ex illis cognita causa, desiderare videre

¹ *Sum. Theol.*, p. 1.^a, q. 12, art. 1.º

causam in seipsa; nec quiescit, donec ipsam ejus essentiam clare videat.»

ARTICULUS SECUNDUS

Utrum beatitudo possit obtineri in hac vita.

Beatitudo formalis, quæ, ut supra diximus, est ipsa possessio Summi Boni, dupliciter spectari potest: 1.º *ut adæquata* seu perfecta *quoad statum*; quo sensu importat possessionem omni boni, ita ut voluntas nihil ultra desideret, definiturque a Boetio: *status omnium bonorum aggregatione perfectus*; 2.º *inadæquate*, seu *quoad essentiam*; quo sensu importat actum illum, quo Bonum Summum primario et principaliter possidetur. Quæstio præsens de prima procedit.

THESIS I.^a

Perfecta hominis felicitas seu beatitudo obtineri nequit in vita præsentis.

Prob. 1.º ratione. Perfecta beatitudo debet hominis appetitum integre satiare et explere, ita ut nihil ultra desiderare possit, et omnem mali speciem excludere; atqui beatitudo quævis in vita præsentis supponatur, appetitum hominis integre explere nequit, nec omnem mali rationem excludere; ergo... Prob. min. Periculum et timor amittendi bonum et repugnant veræ beatitudini atque quieti et delectationi appetitus, et præ se ferunt rationem mali; atqui quævis beatitudo in hac vita supponatur, necessario secum fert periculum et timorem amissionis; quandoquidem nullum bonum præsentis vitæ stabile aut inamissibile esse potest, cum ipsa vita, quam præsupponit, et cui superstruitur, amitti queat et de facto amittatur; ergo...

Prob. 2.º Experientia, qua constat, nullum unquam extitisse hominem qualibet bonorum omni generis copia

affluentem, qui seipsum beatum existimarit, ita ut nihil ultra sibi appetendum remaneret: immo etiam dato quod nihil ultra appeteret, adhuc beatus non esset propter defectum securitatis in possessione illorum bonorum, et timorem eadem cum vita amittendi.

THESIS 2.^a

Absurdum est hominis beatitudinem constituere in progressu continuo aut indefinito generis humani.

Prob. 1.º Constituere ultimam perfectionem et beatitudinem hominis in progressu indefinito generis humani, idem est ac constituere, hominem nunquam pervenire posse ad possessionem ultimæ perfectionis seu beatitudinis, ac proinde quod hominis appetitus et conatus ad beatitudinem sit frustraneus, irritus, et ad cruciandum hominem solum inseruiens, quod certe absurdum est; ergo... Ant. constat, quia, si beatitudo hominis quærenda est in progressu indefinito humanitatis, numquam ad eam plene habendam perveniet, quousque humanitas suam ultimam perfectionem acquisiverit; quod tamen ex hypothesi numquam eveniet, quia, quod *indefinite* seu sine fine movetur, numquam *ultimum* attingit. Præterea: cum singuli homines, vel saltem maxima pars hominum, mortem oppeterent, antequam perficiatur progressus ille indefinitus, omnes, vel saltem maxima hominum pars, beatitudine privarentur.

Prob. 2.º Appetitus humanus ad bonum infinitum sese porrigit, nec minori bono quietari aut expleri potest, prout in superiori articulo demonstratum est: ergo perfectio indefinita generis humani hominis beatitudinem nequit constituere; tum quia repugnat, *indefinitum* possideri actu totum; tum quia numquam ad infinitum pertingere potest.

THESIS 3.^a

Beatitudo perfecta solum in altera vita potest obtineri: ast imperfecta quædam in præsentia haberi potest.

Prob. 1.^a pars. Beatitudo perfecta posita est in possessione Dei, qui, ut supra demonstratum est, constituit beatitudinem objectivam hominis; sed ejusmodi possessio perfecte haberi nequit nisi in altera vita; ergo... Min. prob. Nam Deus, utpote bonum spirituale et intelligibile, non corpore, nec sensibus, sed intellectu et voluntate solum possidetur; actus vero intellectus et voluntatis in præsentia vita multiplicibus defectibus sunt obnoxii, prout abunde experientia ostendit. Ergo solum post separationem a corpore corruptibili, quod *aggravat animam*, Deum possidere potest homo intellectu, obscuritate, ignorantia, et erroribus jam libero, et voluntate ad Deum conversa, nec sensibilibus passionibus, aut flexibilitati in malum obnoxia.

Alter pars thesis ex præcedenti consequitur. Nam, si perfecta hominis beatitudo in possessione perfecta Dei per cognitionem et amorem posita est, plane constat, ejusdem Dei cognitionem et amorem, prout in hac vita obtineri potest, imperfectam hominis beatitudinem constituere. Ex quo ulterius consequitur, solos justos vera felicitate gaudere; quippe in solis justis hæc duo conjunguntur, cognitio, nempe, et amor Dei, ex quibus animi tranquillitas, verum gaudium, appetitus requies, cordis pax, ac cætera bona, quæ quædam similitudinem et participationem perfectæ beatitudinis præ se ferunt, consequuntur. *Similitudinem*, inquam, et *participationem*; nam, ut optime habet D. Augustinus: «Hic dicimur quidem beati, quando pacem habemus, quantumque hic haberi potest in vita bona; sed hæc beatitudo illi, quam finalem dicimus, beatitudini comparata, prorsus miseria reperitur»¹.

¹ *De Civit. Dei*, lib. 19, cap. x.

SCHOLIUM.

Non una fuit Scholasticorum sententia circa *essentialem* beatitudinem, quam quidam in actibus intellectus et voluntatis reponebant; alii in actu voluntatis, qui dicitur fruitio; alii in actu amoris reponebant. Nobis probabilior videtur sententia D. Thomæ, qui essentiam beatitudinis perfectæ in operatione intellectus constituit. Revera enim, sicut bonum sensibile sensu possidetur, ita objectum intelligibile intellectu. Cum ergo Deus sit objectum intelligibile, operatione intellectus proprie ac primario, ac proinde essentialiter possidetur. Ad hæc, actus voluntatis, ut amor, fruitio, gaudium, etc., actum intellectus præsuponunt, et illum consequuntur; quandoquidem, fruitio, gaudium, etc.

CAPUT SECUNDUM

DE MORALITATE ACTUUM HUMANORUM

ARTICULUS PRIMUS.

De natura moralitatis.

Nullibi elucet magis, moralem doctrinam doctrinæ metaphysicæ respondere ac ex ea derivari, quam in præsentia materia, in qua mira, nec minus a ratione absona systemata observare licet. Nos, missis veterum ethnicorum placitis, recentiorum sententias ad quædam capita revocamus, quæ sequentibus exhibentur.

1.º *Systema scholæ sensualistæ.*

Hæc schola, innixa principio sensationis, quam unice in homine admittit, discrimen inter bonum et malum morale repetit ex voluptate, aut utilitate actionis, ita ut illæ hominis actiones *bonæ* dicantur, ex quibus felicitas aliqua, delectatio,